

INSTITUTIONEN FÖR PSYKOLOGI

**Är ungdomar på svenska skolor rasistiskt fördomsfulla?
En Explicit mätning på Rasism, Empati och Social Önskvärdhet.**

Katrin Nilsson

Linda Sánchez

Kandidatuppsats ht 2005

Handledare: Åse Innes-Ker

Abstrakt

I dagens mångkulturella Sverige, där invandringen har varit stor de senaste åren, är det mycket aktuellt att undersöka om det finns rasistiska fördomar bland svenska ungdomar. Vi bad skolungdomar på två skolor i Sydsverige fylla i en enkät för att undersöka hur egentligen ligger till på den fronten, då det inte finns så mycket forskning inom den åldersgruppen. Den ena skolan hade hög invandrartäthet, medan den andra hade låg invandrartäthet. Ungdomar med invandrabakgrund hade i genomsnitt lägre värden på rasismskalorna än ungdomar med svensk bakgrund. En förklaring kan vara att rasismfrågorna handlade om invandrare och inte om svenskar. I enlighet med tidigare forskning visade det sig att Empati korrelerar negativt med Rasism, men överraskande nog bara för flickor. Empatins betydelse för rasistiska fördomar tillsammans med andra personlighetsegenskaper och kontextuella faktorer diskuteras.

Introduktion

Fördomar är något som troligtvis alltid har funnits hos oss människor och de flesta av oss uppfattar ordets innebörd som negativt. Fördomar definieras som negativa attityder mot en eller flera samhällsgrupper och dess medlemmar. Rasistiska fördomar är negativa attityder mot andra etniska grupper. Hur förhåller sig ungdomar på svenska skolor till invandrare? Är rasismen mer utbredd på skolor med större invandratäthet? Frågorna är mycket aktuella i dagens strävan efter ett fungerande mångkulturellt Sverige. Denna undersökning inriktar sig på frågor som rör rasism, men fördomsfullhet kan även riktas mot homosexuella, äldre, kön, utvecklingsstörda eller något annat som är specifikt för medlemmar i en grupp. Dessa olika typer av fördomar kan ses som en gemensam generell faktor för fördomar s.k. generalized prejudice (Bäckström, Björklund, Hansson, Bern & Westerlundh, 2005). Människor som är fördomsfulla mot exempelvis folkgrupper är oftast också fördomsfulla mot andra grupper, som exempelvis kön, ålder m.m. (Allport, 1954). Det finns ingen grupp som inte är fördomsfull. Fördomar förekommer i alla kulturer, nationer och finns i alla språk. Fördomar utvecklas tidigt, men efterhand som människan blir äldre och den kognitiva förmågan mognar, samtidigt som kulturella normer påvisar att det inte är accepterat att vara fördomsfull, lär man sig att dölja sina fördomar (Crandall & Eshleman, 2003).

På vilket sätt man ser på fördomar är till en viss del beroende på i vilken del av världen man befinner sig. Mycket forskning har gjorts i USA mellan vita och svarta, bl. en undersökning som visar på rasistiska fördomar mot svarta svarande i Amerikanska domstolar (Sommers & Ellsworth, 2001). En annan undersökning visar på hur rasism finns subtilt hos vita amerikaner även hos dem som tror sig vara fördomsfria (Dovidio, Gaertner, Kawakami & Hodson, 2002).

På senare tid har det dock börjats forska ännu mer i den europeiska delen av världen, eftersom våra förhållanden här skiljer sig från USA. Man har bl.a. gjort en undersökning om diskriminering och fördomar mot människor med utländsk härkomst i Schweiz (Falomir-Pichastor, Munoz-Rojas, Invernizzi & Mugny, 2004) och om assimilering och fördomsfullhet i Tyskland (Zick, Wagner, van Dick & Petzel, 2001). Även här i Skandinavien görs forskning, som är anpassad efter skandinavisk kontext. Bäckström et al. har bl.a. gjort en undersökning om varför vissa personer är mer fördomsfulla än andra och vad det kan bero på (Bäckström, Björklund, Hansson, Bern & Westerlundh, 2005). I undersökningen användes variablerna social dominans, empati, social önskvärdhet och kön, med syfte att försöka definiera dess inverkan och påverkan på människors olikheter. Social dominans visade sig vara den starkaste faktorn i förhållande till fördomsfullhet, därefter empati och sedan social önskvärdhet.

Varför är då människor fördomsfulla? Faktorerna är många som till exempel kulturella, sociala, individuella, motivationella, stereotypiska för att nämna några. Enligt vår kognitiva förmåga kategoriserar vi människor med hjälp av stereotyper, dvs. vi generaliserar och bedömer andra utefter deras grupptillhörighet och inte efter deras egenskaper. Detta kan leda till missbedömningar och att våra fördomar bibehålls. Stereotyper kan aktiveras automatiskt och de som är mer fördomsfulla aktiverar sin fördomsfullhet omedvetet, medan de som är mindre fördomsfulla medvetet korrigerar sin fördomsfullhet till att tänka mer jämlikt och förneka det stereotypiska (Devine, 1989).

Motivationsfaktorer påverkar också hur man visar sin fördomsfullhet. Även de som är mycket fördomsfulla kan kontrollera sina fördomsfulla reaktioner när man har motivationella och

kontextuella skäl (Maddux, Barden, Brewer & Petty, 2005). Fördomars karaktär kan också skilja sig beroende på olika kulturella faktorer. Vissa forskare hävdar att i individuella kulturer (västerländska) visar sig fördomar mer mellan individer medan fördomsfullhet i kollektivistiska kulturer (österländska) förekommer mellan grupper (Fujimoto & Hartel, 2004). Personlighetsegenskaper har också visat sig vara av betydelse för hur fördomsfull man är, tillsammans med kontextuella faktorer (Ekehammar & Akrami, 2003).

En stor del av forskningen om fördomar har baserats på undersökningar med vuxna människor och framför allt på hur vita och svarta amerikaner upplever sin verklighet och hur de bemöts och döms dagligen på grund av vilken hudfärg de har (Wittenbrink, Judd & Park, 1997). Detta sätter sina spår i vardagliga situationer, då rasism kan uttryckas subtilt och kanske utan att personen i fråga är medveten om att han/hon är fördomsfull. Många vita amerikaner har en dold konflikt mellan att de medvetet tror att de är fördomsfria, medan de omedvetet är fördomsfulla (Dovidio, Gaertner, Kawakami & Hodson, 2002).

Även barn är fördomsfulla. En del hävdar att barn tar efter sina föräldrars attityder och fördomar (Allport, 1954, s 297), medan andra hävdar att barnens attityder inte är relaterade till föräldrars eller kamraters attityder (Aboud & Doyle, 1996). Därmed är det inte sagt att människor i barnens omgivning inte påverkar barnen alls. Man har bl.a. undersökt föräldrars rasistiska attityder och barns implicita fördomar för att se om det finns något samband mellan hur föräldrar tänker och deras attityder och barnens vilja att efterlikna sina föräldrar och vara dem till lags. Barns attityder beror till stor del i hur hög grad de identifierar sig med sina föräldrar. Föräldrars implicita rasistiska attityder kan påverka barnen i större utsträckning eftersom föräldrarna är omedvetna

om att de har dem (Sinclair, Dunn & Lowery, 2004). Tidigare erfarenheter från barndomen, såsom positiva eller negativa upplevelser när det gäller kontakter med människor med annan etnisk bakgrund och föräldrars rasistiska eller icke-rasistiska attityder, spelar också roll. Negativa erfarenheter och föräldrars rasistiska attityder kan påverka barnen att bli fördomsfulla (Towles-Schwen & Fazio, 2001). Både implicita och explicita rasistiska attityder, samt negativa erfarenheter kan alltså påverka barnens fördomsfullhet. Man vet också att kamratgrupper redan vid 5-6 års ålder har ett viktigt inflytande på barnen. Deras attityder och kognitiva förmåga, när det gäller in- och utgrupper, förändras ju äldre barnen blir (Nesdale & Brown, 2004). Äldre barn är mer medvetna och har större förmåga att kunna se olikheter och likheter mellan grupper och får därmed en starkare åsikt om vad de själva tycker.

Fördomar förekommer alltid mot andra grupper än den man själv tillhör. Ingrupp och utgrupp har stor betydelse för hur fördomar uppkommer och bibehålls. I en ingrupp upprätthåller man samma normer och attityder, och delar oftast samma åsikter om utgrupper. Den sociala normen spelar också stor roll i hur fördomar uppkommer och uttrycks. Människors uttryck av fördomsfullhet är tydligt överrensstämmande med den sociala normen i den egna ingruppen (Crandall, Eshleman & O'Brien, 2002). Hur starkt man visar sin fördomsfullhet mot andra grupper beror på hur stark grupptillhörighet man känner och/eller om man på något sätt känner sig hotad av en utgrupp. Social identitet och sociala kognitiva processer är båda delaktiga i utvecklandet av fördomar hos barn (Nesdale, Durkin, Maass & Griffiths, 2005).

I dagens samhälle är det inte socialt accepterat att vara fördomsfull, därför kanske man inte alltid visar vad man egentligen tycker. Många gånger håller vi tillbaka den fördomsfullhet vi har mot

andra, för att det inte är lämpligt enligt den sociala normen och grupptillhörigheten att uttrycka den öppet och tydligt. Detta har även visat sig stämma in på barn (Rutland, Cameron, Milne & McGeorge, 2005). Grupptillhörighet är viktigt - att tillhöra något, att vara delaktig och behövd. Särskilt viktigt är det kanske för ungdomar som är identitetssökande och där ingruppens normer spelar stor roll. Personer kan skilja sig individuellt från gruppens norm, men inte för mycket (Allport, 1954).

Eftersom det inte har gjorts undersökningar på svenska ungdomar tidigare, valdes åldersgruppen 13-15 år. Har dessa ungdomar några rasistiska fördomar? Dessa fördomar kan mätas med två olika skalor, klassisk rasism och modern rasism. Klassisk rasism är ett äldre uttryckssätt för rasistiska fördomar, mer uttalat och öppet. Den klassiska rasismskalan mäter alltså direkta eller öppna rasistiska fördomar. Modern rasism är ett nyare sätt att uttrycka rasistiska fördomar. Den moderna rasismskalan mäter alltså förtäckta eller subtila rasistiska fördomar. Mäter man då inte samma sak? Forskningen har visat att båda skalorna mäter rasism, men de kan ändå särskiljas då de skiljer sig i uttryck och natur. Fastän klassisk och modern rasismskala korrelerar högt med varandra kan man alltså skilja dem åt (Akrami, Ekehammar & Araya, 2000). Man har även anpassat den klassiska och den moderna rasism skalan till europeiska/skandinaviska mått så att det bättre passar in i vårt samhälle och hur människor tänker i den här delen av världen (Akrami, Ekehammar & Araya, 2000). Man fann att den nyanpassade moderna rasism skalan fungerade bättre i Sverige än den klassiska skalan. Då rasism inte bör framhävas på klart och tydligt sätt enligt svensk samhällsnorm, borde den moderna rasismskalan fungera bättre på att mäta rasism i denna undersökning än den klassiska rasismskalan.

En av nackdelarna med att använda sig av frågeformulär är att man inte kan vara helt säkert på att försökspersonerna har svarat ärligt och uppriktigt, men det är trots allt ungdomarnas egna kontrollerade och medvetna attityder vi mäter. Vi tror att de ungdomar vi vill undersöka möjligtvis korrigerar sina fördomar i enlighet med gruppnormens och utifrån hur samhället ser på fördomar. För att minimera riskerna för motivationella bias utförs uppgifterna enskilt och anonymt.

Anonymitet och enskildhet är emellertid inte alltid tillräckligt för att helt eliminera tendensen att svara på ett socialt önskvärt sett. När man använder sig av frågeformulär som mäter rasistiska fördomar kan det vara så att alla inte vågar ge uttryck för sin egentliga åsikt, eftersom den kan uppfattas som rasistisk eller negativ. Istället svarar man med något som man tror är mer socialt önskvärt. Man vågar kanske inte sticka ut från mängden eller stå för sina egna åsikter om det innebär att man avviker från den allmänt accepterade normen. Det kan också vara att man faller för grupstrycket och svarar i enlighet med det som gruppen tycker, beroende på vilken gruppstillhörighet man har och vad just den gruppen står för. Troligtvis svarar ungdomar relativt högt på Social Önskvärdhet, då gruppnormen är viktigt i den åldern och man bryr sig mycket om vad andra har för åsikter. Kompisar, skolmiljön och samhällsnormen kan vara faktorer som påverkar. I undersökningen är variabeln Social Önskvärdhet med som ett mått på hur tillförlitligt mätningen är på rasism och empati.

Personlighetsegenskapen Empati, har genom forskning visat sig vara en faktor som reducerar fördomar (Galinsky & Moskowitz, 2000). Människor som är empatiska är också mindre fördomsfulla. Empati, definieras som förmågan att uppleva samma känslor som en annan person

i en särskild situation. Empatins betydelse har betonats vid olika undersökningar, bl.a. visar en undersökning att barn (5-12 år) som har en större empatisk förmåga, också har en mer positiv attityd till utgrupper med en annan etnisk bakgrund (Nesdale, Griffith, Durkin & Maass, 2005).

Undersökningens syfte är att mäta ungdomars rasistiska fördomar, samt mäta deras empatiska förmåga och se om det finns något samband mellan Empati och Rasism, såsom det har visat sig i undersökningar med vuxna (Galinsky & Moskowitz, 2000). Sambandet borde se likadant ut då empatisk förmåga även finns hos unga (Nesdale, Griffith, Durkin & Maass, 2005).

Vad undersökningen också vill få fram är om det finns någon skillnad mellan flickor och pojkar när det gäller rasism, empati och social önskvärdhet. Har de liknande resultat på empatiskalan eller är flickorna mer empatiska eller är det bara en fördom att det kvinnliga könet ska vara mer empatiskt än det manliga könet?

Undersökningen förlades på två olika högstadieskolor i södra Sverige. De valdes ut på grund av att vi redan har etablerade kontakter med dessa skolor, samt att de har olika antal elever med invandrabakgrund. Den ena skolan har förhållandevis många elever med invandrabakgrund och med en historia av att vara lite bråkig, medan den andra inte har så många elever med invandrabakgrund och är lite mer städad. En jämförelse mellan de här två skolorna ska också göras för att se om det finns någon skillnad när det gäller rasistiska fördomar. Förekommer det mer rasism på skolan med stor invandratäthet, än skolan med låg invandratäthet? Finns det överhuvudtaget någon skillnad mellan skolorna? Det kan ju också vara så att de flesta ungdomar

mellan 13-15 år har snarlika värderingar och attityder och att resultaten inte kommer att påvisa någon större skillnad mellan skolorna.

Metod

Deltagare

Det var 325 individer varav 179 flickor och 146 pojkar i åldern 13-15 år (M=14.1 år), från två olika högstadieskolor i södra Sverige som deltog i undersökningen. 26 frågeformulär användes inte på grund av att de var ofullständigt ifyllda.

Material

Klassisk rasism skala och modern rasism skala. Skalorna är konstruerade och validerade av Akrami, Ekehammar och Araya (2000), för att passa svensk (skandinavisk) kontext. Den Klassiska rasismskalan har 8 items (ex. 'Jag tycker att flyktingförläggningar skall placeras långt ute på landsbygden') och den Moderna rasismskalan har 9 items (ex. 'Diskriminering av invandrare är inte längre ett problem i Sverige').

Davis Interpersonal Reactivity Index (IRI; Davis, 1980) har 28 items, som mäter fyra aspekter på Empati: empatisk omtanke, perspektivtagande, fantasi och personlig oro. I denna undersökning användes 16 items, för att mäta empati (ex. 'Jag känner ofta starkt med människor som har det sämre ställt än jag'). För att mäta *Social önskvärdhet* användes en förkortad version av *Marlowe-Crowne Social Desirability Scale* bestående av 15 item (ex. 'Jag har aldrig avsiktligt sagt något som sårar någon'). Nästan hälften av alla items var omvända.

Alla items i frågeformuläret var graderade enligt en femgradig Likertskala från 1 (stämmer inte alls) till 5 (stämmer precis). Höga poäng på rasismskalan indikerar på starkare fördomar, höga

poäng på empatiskalan indikerar på mer Empati och höga poäng på Social Önskvärdhet indikerar på högre social önskvärdhet. Låga poäng indikerar på motsatsen.

Frågeformuläret började med Social Önskvärdhet, sedan Empati, därefter Klassisk Rasism och Modern Rasism. Sist fyllde deltagarna i ålder, kön och om man var född i Sverige, samt om föräldrarna var födda i Sverige. Frågorna om rasism och de demografiska uppgifterna lades medvetet sist i frågeformuläret för att minimera inverkan från eventuella stereotypot.

Procedur

I enlighet med etiska rekommendationer delades information ut till rektorer, lärare, föräldrar och elever om undersökningens syfte och procedur ca två veckor innan undersökningstillfället.

Sammanlagt delades information ut till 840 elever och föräldrar. Namnunderskrifter samlades in av lärarna för de elever/föräldrar som godkände att eleven deltog i undersökningen och överlämnades till undersökningsledarna. Deltagandet var helt frivilligt. Frågeformulär delades ut klassvis av undersökningsledarna (författarna) och därefter gavs en muntlig instruktion om hur frågeformuläret skulle fyllas i. För att garantera anonymitet ombads eleverna att inte skriva namn eller något annat personligt kännetecken på frågeformuläret. Undersökningen tog ca 15 min att genomföra och samlades därefter in av undersökningsledarna. Som tack för deltagandet bjöds eleverna på pepparkakor och clementiner.

Resultat

I analysen användes medelvärdet från varje deltagares poäng för de 4 skalorna; Modern Rasism, Klassisk Rasism, Empati och Social Önskvärdhet. Av de 299 frågeformulär som ingick i analysen fanns 70 frågeformulär där 1-2 items inte var ifyllda. Dessa missade items ersattes med

ett medelvärde som räknades ut med hjälp av skalans medelvärde. I frågeformuläret fanns några items som flera deltagare hade missat, ex 7 deltagare hade missat ”Invandrare har hög moral”, 8 deltagare hade missat ”Jag är positiv till integrering mellan svenskar och invandrare”, 8 deltagare hade missat ”Invandrare är negativa till kvinnor” och 6 deltagare hade missat ”Det är bra med ett mångkulturellt Sverige”. Andra missade items var mer spridda över frågeformuläret. Orsaker till att så många missade just de items som nämndes ovan kan vara flera. En orsak kan vara deltagarnas unga ålder och att frågeformulären är utarbetade för vuxna. En annan orsak kan vara att ord som, ex moral, integrering och mångkulturellt kan vara svåra att förstå. Frågan tas upp mer utförligt i diskussionen.

Till att börja med korrelerades medelvärdena för de 4 skalorna, för att i undersökningssyfte se om man kunde finna något samband. Som väntat visade resultaten att den Klassiska Rasismskalan och den Moderna Rasismskalan korrelerade högt, ($r = 0.677, p < 0.001$). Båda Rasism skalorna korrelerade negativt med både Empatiskalan, ($r = -0.338, p < 0.001$), och Social Önskvärdhetsskalan, ($r = -0.295, p < 0.001$), vilket tyder på att ju högre poäng på Empati och på Social Önskvärdhet desto lägre på Rasism. Social Önskvärdhet och Empati korrelerade positivt, ($r = 0.353, p < 0.001$), detta påvisar att det är osäkert om värdena på Rasism beror enbart på Empati eller på Social Önskvärdhet.

För att se vilken av faktorerna Empati eller Social Önskvärdhet som hade störst betydelse för låga poäng på Rasism gjordes en regressionsanalys. Både Empati ($\beta = -0.267, p < 0.001$) och Social Önskvärdhet ($\beta = -0.201, p < 0.001$) visade sig vara signifikanta prediktorer för Rasism. Sambandet mellan Rasism och prediktorerna blev inte starkare när de testades var för sig. Detta

tyder på att man inte kan säga att poängen på rasism beror på Empati enbart eller på Social Önskvärdhet.

För att se om det fanns skillnader mellan pojkar och flickors medelvärden gjordes t-test för oberoende grupper. En signifikant skillnad fanns för Klassisk Rasism, $t(297) = 3.89$, $p = 0.002$ ($M = 2.63$, $SD = 0.82$ för pojkar och $M = 2.30$, $SD = 0.63$ för flickor). Resultaten visade att pojkar hade högre medelvärde på Klassisk och Modern Rasism och lägre på Empati och Social Önskvärdhet jämfört med flickor, dock bara signifikant för Klassisk Rasism. Det fanns ingen signifikant könsskillnad för Modern Rasism, Empati eller Social Önskvärdhet.

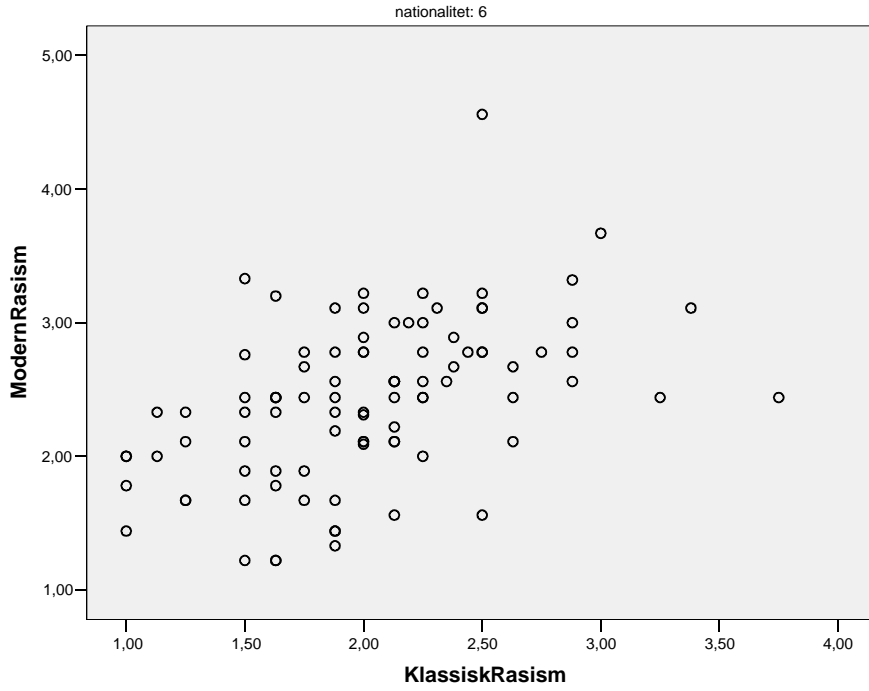
Intressant för undersökningen var att se om sambandet mellan skalorna såg olika ut för pojkar och flickor. Analysen visade att Modern Rasism korrelerade negativt med Social Önskvärdhet för pojkar ($n = 131$, $r = -0.218$, $p = 0.012$), men inte för flickor ($n = 168$). För Klassisk Rasism och Social Önskvärdhet fanns en negativ korrelation för både flickor ($r = -0.271$, $p < 0.001$) och pojkar ($r = -0.296$, $p = 0.001$). Däremot korrelerade Empati negativt med både Modern Rasism ($r = -0.298$, $p < 0.001$) och klassisk Rasism för flickor ($r = -0.311$, $p < 0.001$), men inte för pojkar. En negativ korrelation mellan Empati och Rasism fanns alltså hos flickor men inte hos pojkar.

Förutom att den skola med fler antal elever med invandrabakgrund visade en negativ korrelation mellan Modern Rasism och Social Önskvärdhet ($n = 202$), $r = -0.221$, $p = 0.002$, jämfört med skolan med färre elever med invandrabakgrund, fanns inga skillnader mellan skolorna.

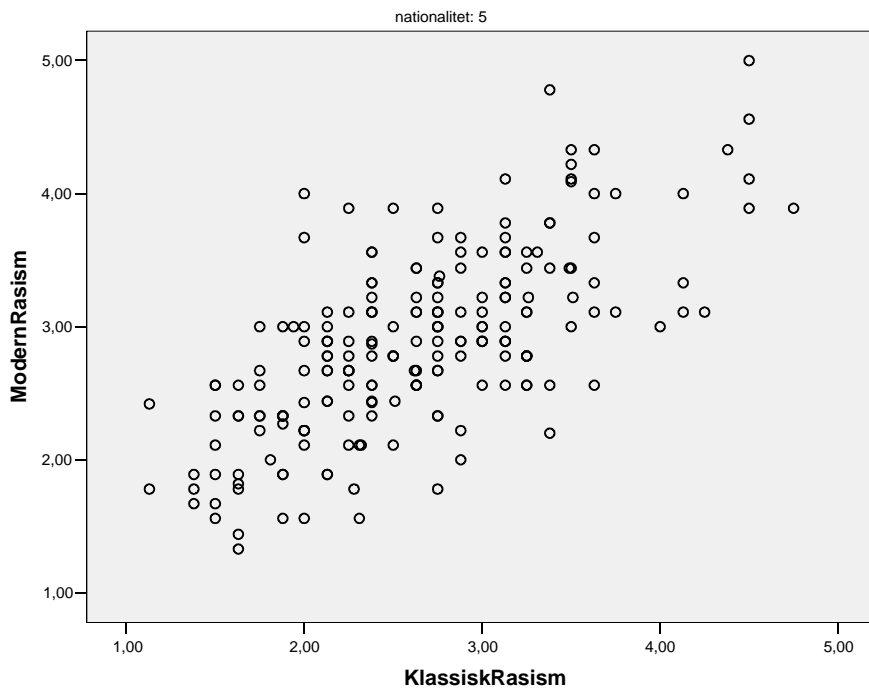
Avslutningsvis gjordes en jämförelse mellan elever med invandrarbakgrund (inv) och elever födda i Sverige (sv). Med inv menas att de är födda i ett annat land eller att en förälder eller båda är födda i annat land. Med sv menas att de har föräldrar födda i Sverige. Jämförelsen visade att det fanns en negativ korrelation mellan Modern Rasism och Empati för sv, ($n = 206$), $r = -0.382$, $p < 0.001$, men inte för inv, ($n = 93$). Även Modern Rasism och Social Önskvärdhet korrelerade negativt för sv, ($r = -0.241$, $p < 0.001$), men inte för inv. Resultaten visade det samma för Klassisk Rasism. Negativ korrelation med empati för sv, ($r = -0.380$, $p < 0.001$), men inte för inv, samt negativ korrelation för Social Önskvärdhet för sv, ($r = -0.342$, $p < 0.001$), men inte för inv. Det fanns alltså en negativ korrelation mellan rasism och empati/social önskvärdhet för sv men inte för inv.

Jämförelsen av gruppernas medelvärden visade att sv låg högre på Klassisk Rasism, ($M = 2.61$, $SD = 0.73$) och på Modern Rasism, ($M = 2.88$, $SD = 0.68$), än inv som låg lägre både på Klassisk Rasism, ($M = 2.02$, $SD = 0.54$) och Modern Rasism, ($M = 2.42$, $SD = 0.60$).

En inspektion av korrelationsgraferna visade klart att elever med invandrarbakgrund inte använde sig av de mer extrema värdena på rasismskalorna. Noterbart är att de gjorde sina bedömningar på sin egen ingrupp, medan elever med svensk bakgrund gjorde sina bedömningar på en utgrupp, se figur 1 och 2.

Figur 1. Medelvärden på rasismskalorna för elever med invandrarbakgrund.

Figur 2. Medelvärden på rasismskalorna för elever med svensk bakgrund.

Diskussion

Undersökningen av skolungdomars rasistiska fördomar, empati och social önskvärdhet fick fram en hel del intressanta resultat och bekräftade några av hypoteserna. Modern Rasism och Klassisk Rasism korrelerade högt med varandra. Detta resultat är i enlighet med tidigare forskning inom området (Akrami, Ekehammar & Araya, 2000), där skalorna korrelerar högt med varandra men ändå kan särskiljas.

Resultaten visade inte oroväckande höga extremvärden på rasism. Det kunde ändå konstateras att en del var mer fördomsfulla än andra. Pojkar låg högre på rasismskalan än flickor, vilket tidigare forskning också kommit fram till, när det gäller explicita fördomar. En studie på flickor och pojkar i åldern 11-16 i Kanada visade att pojkar var mer benägna att visa fördomsfullhet än flickor (Wilkinson, 2000). Även forskning från Skandinavien tyder på skillnad mellan pojkar och flickor och fördomsfullhet, dock kan flickor inneha mer implicita fördomar (Ekehammar, Akrami & Araya, 2003). Den här speciella undersökningen av implicita fördomar menar att även om kvinnor har mer implicita fördomar än männen, så är det inget som visar att kvinnorna skulle uppträda mer diskriminerande än männen. Däremot kan det vara så att män och kvinnor egentligen har lika många fördomar, men av olika faktorer, bl.a. kulturella, kan kvinnors fördomar vara av mer implicit karaktär och männens mer explicit.

Explicita fördomar är man medveten om att man har och att de påverkar en. Implicita fördomar är man omedveten om att man har och att de kan påverka ens bedömningar och åsikter. De implicita mätningarna mäter fördomar och attityder som är utanför människans kontroll och medvetande. Många kanske tror att de är fördomsfria, men i verkligheten kan fördomar aktiveras

implicit, som gör att vi reagerar och agerar på ett visst sätt. Det gör det svårt att på ett tillfredsställande sätt mäta fördomar, dvs. om mätningen är tillförlitlig och mäter det som är avsett att mäta. I en del fall kan man explicit mena en sak, men någonting kan ha aktiverat en implicit fördom som visar sig på något annat sätt utan att man är medveten om att det har påverkat en (Writtenbrink, Judd & Park, 1997).

Implicita mätningarna görs vanligtvis med hjälp av datorer och program där man mäter reaktionstid, s.k. *Implicit Association Test, IAT*. Med dessa test kan man mäta omedvetna attityder. Det som en person nyligen exponerats för i sin omgivning påverkar den implicita attitydmätningen och kan skilja sig från personens medvetna attityder (Karpinski & Hilton, 2000). Karpinskis och Hiltons undersökning visade också att det inte fanns någon korrelation mellan explicit och implicit mätning, medan en annan undersökning visade att samband finns om man korrigerar för motivationella bias (Akrami & Ekehammar, 2005).

Tidigare forskning inom psykologi har visat att hög empatisk förmåga har en reducerande effekt på rasism (Nesdale, Durkin, Maass & Griffith, 2005), (Bäckström, Björklund, Hansson, Bern & Westerlunch, 2005), och det visade även denna undersökning, dock bara signifikant för flickor. De ungdomar som fick högt värde på Empati fick lågt värde på Rasism och det samma visade resultaten för Social Önskvärdhet. Däremot säger den här undersökningen ingenting om huruvida låga värden på rasismskalan beror på höga värden på Empati enbart eller Social Önskvärdhet. Den Sociala Önskvärdheten förväntades vara hög, men det var ändå överraskande att den korrelerade så starkt med Empati. Detta gör att man inte kan särskilja Empati från Social Önskvärdhet, båda påverkar resultaten på Rasism. Ungdomarnas höga värden på Social

Önskvärdhet är kanske en vilja att visa sin bästa sida och detta kanske hör ihop med Empati. Ungdomarnas ringa ålder kan också vara en förklaring - man kanske inte riktigt är klar över sina egna åsikter. Flickor låg högre på Empati och Social Önskvärdhet än pojkar, vilket kan tyda på både större empatisk förmåga och att man inte svarar riktigt ärligt på frågorna.

Elever med invandrarbakgrund hade lägre värden på rasismfrågorna, än eleverna med svensk bakgrund. Detta kan förklaras med att dessa elever svarade på frågor som handlar om invandrare och indirekt bedömer de sin egen ingrupp. För att göra undersökningen rättvisa borde det även finnas frågor som mäter omvänd rasism. För elever med svensk bakgrund fanns det en negativ korrelation mellan Rasism och Empati/Social Önskvärdhet, men inte för elever med invandrarbakgrund. Det är svårt att säga vad detta kan bero på eftersom Social Önskvärdhet var hög och kan ha påverkat resultatet.

Den enda skillnaden mellan de båda skolorna var att skolan med större invandrartäthet, visade en negativ korrelation mellan Modern Rasism och Social Önskvärdhet. Någon annan skillnad fanns inte och det kan kännas positivt att de skolungdomar som deltog i undersökningen fick liknande resultat. Däremot kanske man skulle få annorlunda resultat om man genomförde undersökningen i ett mer segregerat område, som t ex Rinkeby jämfört med Lidingö. Det skulle vara intressant att vidareutveckla det här experimentet och ta med fler skolor i undersökningen och täcka flera olika områden i Sverige, för att se om man får liknande resultat. Skillnader kan säkert finnas både geografiskt och beroende på vilken samhällsklass man tillhör.

När undersökningen gjordes kunde man märka att en del av försökspersonerna med utländsk bakgrund, påverkades negativt när de kom till de sista frågorna i frågeformuläret som handlade om rasism. Detta inträffade i den skolan där det fanns många elever med invandrarbakgrund. I vilken grad det eventuellt påverkade försökspersonernas svar framgår inte av undersökningen.

Vid undersökningens genomförande märktes det att en del av försökspersonerna hade vissa svårigheter att förstå en del av frågorna. Ord som moral och integrering vållade många huvudbry och där fick undersökningsledaren gå in och förklara vad de orden betyder. De 70 frågeformulär som inte besvarades fullständigt kan tyda på att så var fallet. Eventuellt kan det ha påverkat resultatet av undersökningen. Undersökningarna genomfördes klassvis där det inte alltid var helt tyst och det kan ha stört koncentrationen. Det skulle vara intressant att göra om undersökningen och då använda sig av frågor som är utformade till ungdomar.

Det är klart att det finns individuella skillnader när det gäller fördomar. Intresset har varit stort inom personlighetspsykologin för att kunna förklara fördomsfullhet med hjälp av personlighetsfaktorer. Personlighetsegenskaper som innehåller öppenhet (Openness to Experience) och medgörlighet (Agreeableness) är Big Five faktorer som är negativt relaterade till fördomsfullhet. Dock anses alla personlighetsfaktorer vara av betydelse när det handlar om att predicera fördomsfullhet (Ekehammar & Akrami, 2003). Det är alltså svårt att hitta en förklaring till fördomsfullhet genom att plocka ut en enskild personlig egenskap.

Personlighetsfaktorer är enligt en del forskare de huvudsakliga orsakerna bakom fördomar. En personlighetsfaktor som är viktig är *social dominance orientation*. SDO är en aspekt från social dominans teori, SDT, som frågar sig varför det mänskliga samhället tenderar att organiseras i

gruppbaseade hierarkier (Sidanius, Pratto, van Laar & Levin, 2004). Med SDO menas vilka trosföreställningar människor har på hur sociala grupper ska förhålla sig till varandra. Dessa trosföreställningar påverkar fördomsfullhet och här finns det individuella skillnader (Pratto, Sidanius, Stallworth & Malle, 1994). De människor som ligger högt på SDO tenderar att vara mer välvilligt inställda till ideologier och politiska program som förstärker och upprätthåller klart definierade hierarkier mellan grupper. Människor med svagare SDO föredrar ett mer jämlikhetssträvande samhälle. De människor som är mer fördomsfulla tenderar att ha högre SDO. Med hjälp av *Social Dominance Orientation* kan man hitta individuella skillnader till fördomsfullhet (Bäckström, Björklund, Hansson, Bern & Westerlundh, 2005).

Vi valde att inte ta med denna personlighetsfaktor i den här undersökningen, då den görs på ungdomar som är 13-15 år och då det finns en risk att de inte har reflekterat över samhällets hierarkiska gruppkonstruktioner. Däremot togs personlighetsfaktorn empati med, som är starkt relaterad till SDO (Bäckström, Björklund, Hansson, Bern & Westerlundh, 2005). Har man svårigheter att sätta sig in i andra människors situation (empati), påverkar det både på hur vi uppfattar andra och vår villighet att acceptera en icke jämlik policy (SDO).

En annan personlighetsfaktor *Right-Wing Authoritarianism*, beskriver en auktoritär personlighet, som är politisk konservativ. Denna typ av personlighet har större tendens till fördomsfullhet, men inte heller denna faktor valde vi att ta med i undersökningen, pga. deltagarnas ringa ålder.

Vad kan man då göra för att reducera fördomar? Till att börja med är kunskap mycket viktigt. Genom kunskap och utbildningsprogram i skolor som aktivt motverkar fördomsfullhet och

stödjer de normer som förespråkar jämlikhetstänkande, kan fördomar reduceras. Ett annat sätt är att försöka ändra stereotyp tänkandet, genom att informera om grupperns olika medlemmar som individer och inte som grupp. Kontakt mellan grupper har visat sig reducera konflikter och förutfattade meningar effektivt, förutsatt att grupperna har lika status, har gemensamma mål, samarbetar istället för att konkurrera och får stöd från auktoriteter och institutioner (Pettigrew, 1997). Tekniken bygger på att göra medlemmarna mellan grupperna beroende av varandra när de utför olika problemuppgifter. Samarbete reducerar förutfattade meningar om andra grupper, när man lyckas nå gemensamma mål (Dovidio & Gaertner, 1999).

Sammanfattningsvis tyder denna undersökning på att fördomsfullhet existerar hos ungdomar. För att förbättra fortsatt forskning inom området, bör flera faktorer beaktas. Frågeformulärens utformande bör anpassas till ungdomars nivå, så att man kan vara säker på att de har förstått frågornas innebörd. Jämförelser kan göras på flera skolor och i områden som är mer segregerade. Intressant också att undersöka föräldrarnas eventuella fördomar och kanske också personal och lärare på den skola där undersökningen görs. Det kan kanske finnas ett samband mellan vuxna i ungdomarnas omgivning och dem själva. Både personlighetsegenskaper och kontextuella faktorer är viktiga för vidare undersökningar. Andra undersökningsmetoder såsom IAT-test, intervjuer och observationer kan också tillsammans med frågeformulär bidra till ökad förståelse för fördomsfullhet och dess individuella skillnader.

Referenser

- About, F. E., & Doyle, A. (1996). Parental and Peer Influences on Children's Racial Attitudes. *Int. J. Intercultural Rel*, 20, 377-383.
- Akrami, N., & Ekehammar, B. (2005). The association between implicit and explicit prejudice: the moderating role of motivation to control prejudiced reactions. *Scandinavian Journal of Psychology*, 46, 361-366.
- Akrami, N., Ekehammar, B., & Araya, T. (2000). Classical and modern racial prejudice: a study of attitudes toward immigrants in Sweden. *European Journal of Social Psychology*, 30, 521-532.
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Bäckström, M., Björklund, F., Hansson, S. B, Bern, D., & Westerlundh, B. (2005). What makes some persons more prejudiced than others? Modeling the role of social dominance, empathy, social desirability, and gender. *Department of Psychology, Lund University*.
- Crandall, C. S., & Eshleman, A. (2003). A justification-suppression model of the expression and experience of prejudice. *Psychological Bulletin*, 2003, 129, 414-446.
- Crandall, C. S., Eshleman, A., & O'Brien, L. (2002). Social norms and the expression and suppression of prejudice: The struggle for internalization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 359-378.
- Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 5-18.
- Dovidio, J. F., & Gaertner, S. L. (1999). Reducing Prejudice: Combating Intergroup Biases. *American Psychological Society*, 8, 101-105.

- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Kawakami, K., & Hodson, G. (2002). Why can't we just get along? Interpersonal biases and interracial distrust. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 8*, 88-102.
- Ekehammar, B., & Akrami, N. (2003). The Relation between Personality and Prejudice: A Variable- and a Person-Centred Approach. *European Journal of Psychology, 17*, 449-464.
- Ekehammar, B., Akrami, N., & Araya, T. (2003). Gender differences in implicit prejudice. *Personality and Individual Differences, 34*, 1509-1523.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M., Zakrisson, I. (2004). What matters most to? prejudice: The big five personality, social dominance orientation or right-wing authoritarianism? *European Journal of Personality, 18*, 463-482.
- Falomir-Pichastor, J. M., Munoz-Rojas, D., Invernizzi, F., & Mugny, G. (2004). Perceived in-group threat as a factor moderating the influence of in-group norms on discrimination against foreigners. *European Journal of Social Psychology, 32*, 135-153.
- Fujimoto, Y., & Hartel, C. E. J. (2004). Culturally Specific Prejudice: Interpersonal Prejudice of Individualists and Intergroup Prejudice of Collectivists. *Cross Cultural Management, 11*, 54-69.
- Galinsky, A. D., & Moskowitz, G. B. (2000). Perspective-taking: Decreasing stereotype expression, stereotype accessibility, and in-group favoritism. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*, 708-724.
- Karpinski, A., & Hilton, J. L. (2000). Attitudes and Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*, 774-788.

- Maddux, W. W., Barden, J., Brewer, M. B., & Petty, R. E. (2005). Saying no to negativity: The effects of context and motivation to control prejudice on automatic evaluative responses. *Journal of experimental Social Psychology, 41*, 19-35.
- Nesdale, D., & Brown, K., (2004). Children's attitudes towards an atypical member of an ethnic in-group. *International Journal of Behavioral Development, 28*, 328-335.
- Nesdale, D., Griffith, J., Durkin, K., & Maass, A. (2005). Empathy, Group Norms and Children's Ethnic Attitudes. *Applied Developmental Psychology, 26*, 623-637.
- Nesdale, D., Durkin, K., Maass, A., & Griffiths, J. (2005). Threat, group identification, and children's ethnic prejudice. *Social Development, 14*, 189-205.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin, 23*, 173-185.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of personality and Social Psychology, 67*, 741-763.
- Rutland, M., Cameron, L., Milne, A., & McGeorge, P. (2005). Social Norms and Self-Presentation: Children's Implicit and Explicit Intergroup Attitudes. *Child Development, 76*, 451-466.
- Sidanius, J., Pratto, F., Van Laar, C., & Levin, S. (2004). Social Dominance Theory: Its Agenda and Method. *Political Psychology, 25*, 845-880.
- Sinclair, S., Dunn, E., & Lowery, B. (2004). The relationship between parental racial attitudes and children's implicit prejudice. Retrieved July 30, 2004, from <http://80-elin.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se>.

- Sommers, S. R. & Ellsworth, P. C. (2001). White juror bias: An investigation of prejudice against black defendants in the American courtroom. *Psychology, Public Policy, and Law*, 7, 201-229.
- Towles-Schwen, T., & Fazio, R. H. (2001). On the Origins of Racial Attitudes: Correlates of Childhood Experiences. *Society for Personality and Social Psychology*, 27, 162-175.
- Writtenbrink, B., Judd, C.M., & Park, B. (1997). Evidence for racial prejudice at the implicit level and its relationship with questionnaire measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 262-274.
- Zick, A., Wagner, U., van Dick, R., & Petzel, T. (2001). Acculturation and prejudice in Germany: Majority and minority perspectives. *Journal of Social Issues*, 57, 541-557.

Appendix

Frågeformulär

Kryssa för det alternativ som stämmer bäst in på dig	Stämmer inte alls	Stämmer dåligt	Stämmer delvis	Stämmer bra	Stämmer precis
1. Ibland måste man hålla vissa grupper på sin plats.					
2. Jag har aldrig tyckt speciellt illa om någon.					
3. Jag gillar att skvallra då och då.					
4. Det har hänt att jag "spelat sjuk" för att slippa ifrån någonting.					
5. Ibland blir jag irriterad på folk som ber mig om tjänster.					
6. Det har hänt att jag försökt "ge igen" snarare än att förlåta och glömma.					
7. Det har hänt att jag utnyttjat andra.					
8. Jag har nästan aldrig känt för att skälla ut någon.					
9. Jag är en bra lyssnare, oavsett vem jag talar med.					
10. Jag har aldrig avsiktligt sagt något som sårar någon.					
11. Jag har inget emot att bli tillsagd att återgälda en tjänst.					
12. Det har hänt att jag känt för att slå sönder saker och ting.					
13. Är det något jag inte vet, erkänner jag det gärna.					
14. Jag erkänner alltid mina misstag.					
15. Ibland tycker jag att folk som råkar illa ut får vad de förtjänar.					

Appendix

Kryssa för det alternativ som du tycker stämmer bäst	Stämmer inte alls	Stämmer dåligt	Stämmer delvis	Stämmer bra	Stämmer precis
1. Jag skulle beskriva mig själv som en ganska godhjärtad person.					
2. Spända och känsloladdade situationer skrämmer mig.					
3. När jag ser att någon blir skadad brukar jag kunna hålla mig lugn.					
4. Jag blir ofta ganska berörd av sådant jag ser hända.					
5. Innan jag kritiserar någon så försöker jag föreställa mig hur jag skulle känna det, om jag vore i samma situation.					
6. Om jag är säker på min sak så slösar jag inte tid på att lyssna på andras argument.					
7. Ibland tycker jag inte speciellt synd om andra när de har problem.					
8. Jag känner ofta starkt med människor som har det sämre ställt än jag.					
9. Andra människors olyckor brukar vanligtvis inte beröra mig särskilt mycket.					
10. När jag ser en bra film så har jag lätt för att identifiera mig med huvudpersonen.					
11. Jag är vanligtvis rätt så skicklig när det gäller att hantera krissituationer.					
12. När jag märker att någon blir utnyttjad så känner jag att jag vill beskydda den personen.					
13. När jag läser romaner lever jag mig verkligen in i romanfigurernas känsloliv.					
14. Jag drömmer och fantiserar ibland om sådant som jag skulle kunna råka ut för.					
15. Jag tycker ibland att det är svårt att se saken ur "den andres" synpunkt.					
16. När jag ser någon i en nöd-situation som är i stort behov av hjälp så blir jag alldeles uppriven.					

Appendix

Kryssa för det alternativ som du tycker stämmer bäst	Stämmer inte alls	Stämmer dåligt	Stämmer delvis	Stämmer bra	Stämmer precis
1. Jag tycker att flyktingföreläggningar skall placeras långt ute på landsbygden.					
2. Invandrare håller dålig ordning i sina hem.					
3. Invandrare har dålig hygien.					
4. Invandrare är i allmänhet ärliga.					
5. Invandrare har hög moral.					
6. Invandrare är i allmänhet inte så begåvade.					
7. Jag är positiv till integrering mellan svenskar och invandrare.					
8. Invandrare är negativa till kvinnor					
9. Diskriminering av invandrare är inte längre ett problem i Sverige.					
10. Det har gjorts tillräckligt med insatser för arbetslösa invandrare.					
11. Rasistiska grupper utgör inte längre ett hot mot invandrare.					
12. Det är lätt att förstå invandrares krav på lika rättigheter.					
13. Invandrare får för liten plats i media.					
14. Invandrare börjar bli för krävande i sina anspråk på lika rättigheter.					
15. Det är viktigt att satsa pengar på hemspråksundervisning för invandrare.					
16. Särskilda åtgärder bör vidtagas för att få in fler invandrare på arbetsmarknaden.					
17. Det är bra med ett mångkulturellt Sverige.					

Appendix

Fyll i uppgifterna nedan

Din ålder _____

Kryssa för de alternativ som stämmer på dig:

Kille _____

Tjej _____

Jag är född i Sverige _____

Min mamma är född i Sverige _____

Min pappa är född i Sverige _____

Appendix

Föräldrar

Vi heter Katrin Nilsson och Linda Sánchez och vi studerar psykologi på Lunds Universitet. I höst skriver vi en C-uppsats inom socialpsykologi, där vi ämnar göra en studie om ungdomars attityder. Detta är ett ämne som vi tycker är intressant och väldigt aktuellt i, då det förekommer mobbing och olika former av rasism på våra svenska skolor idag. Vi vill undersöka hur attityder ser ut bland ungdomar i åldern 12-15 år, då det inte finns någon sådan undersökning i dagsläget. Studien är i form av ett frågeformulär som fylls i. Ungdomarna skriver inte sina namn på formulären, endast kön och ålder. De är anonyma i studien. Inga enskilda individers resultat undersöks utan endast medelvärden för studien beräknas.

Vi behöver ert medgivande, att ert barn får lov att delta i studien.

Vi behöver ca 200 st, 12-15-åringar som deltar i studien, så vi vore mycket tacksamma om Du vill låta ditt barn delta. För att vi ska kunna låta ditt barn delta behöver vi en påskrift på lappen som medföljer. ***Inget barn deltar utan att vi har fått tillstånd av föräldrarna samt att barnen själv är villiga att delta.*** Lappen lämnas därefter till klassföreståndaren för vidare befordran till oss. Har du några frågor kan du kontakta någon av oss på telefon Katrin, 0731-82 76 15 eller Linda, 0708-67 89 99.

Med vänlig hälsning

Katrin Nilsson
Linda Sánchez

✂

Om ni tillåter ert barns medverkan i denna studie, var vänlig underteckna nedan och låt ert barn ta med lappen tillbaka till skolan och lämna till läraren.

Härmed intygar jag att mitt barn (namn)..... får delta i ovan beskrivna studie.

.....
Förälders medgivande

.....
Namnförtydligande

.....
Elevens medgivande

.....
Namnförtydligande

Appendix

Information till läraren

Vi heter Katrin Nilsson och Linda Sánchez och vi studerar psykologi på Lunds Universitet. I höst skriver vi en C-uppsats inom socialpsykologi, där vi ämnar göra en studie om ungdomars attityder. Detta är ett ämne som vi tycker är intressant och väldigt aktuellt i dagsläget, då det förekommer mobbing och olika former av rasism på våra svenska skolor idag. Vi vill undersöka hur attityder och fördomar ser ut bland ungdomar i åldern 12-15 år, då det inte finns någon sådan undersökning i dagsläget.

Vi behöver ert medgivande för att ungdomar i er klass ska få lov att delta i studien.

Vi kommer att separat inhämta tillstånd hos varje barns målsman, så att deras barn får lov att delta i studien.

Syftet med studien är att studera ungdomars attityder mot andra folkgrupper. Studien kan hjälpa till med att kartlägga rasism och mobbing och även ligga till grund för vidare forskning inom detta område.

Tid i anspråk: Studien är i form av ett frågeformulär som ungdomarna fyller i separat. Studien sker gemensamt i klassrummet vid ett tillfälle. Studien beräknas ta ca 20 minuter. Ungdomarna är anonyma i studien, då de bara fyller i ålder och kön i frågeformuläret. Vi använder oss inte av enskilda individers resultat utan räknar alltid på medelvärden.

Din hjälp: Vi skulle behöva hjälp med att distribuera breven till föräldrarna via ungdomarna, och likaså att få tillbaks dem påskrivna så snart som möjligt efter utdelningen.

Vi vore tacksamma om du inte talar om vad studien går ut på för ungdomarna i din klass eftersom det kan påverka resultatet. Att studien mäter attityder är OK. Självklart får skolan och ungdomarna ta del av studien när vi är färdiga med vår C-uppsats.

Som tack för ungdomarnas medverkan kommer vi att bjuda dem på en fika.

Vi tackar så mycket på förhand och har du några frågor gällande studien eller utförandet, hör gärna av dig:

Katrin Nilsson
Granliden 26
281 51 Hässleholm
granliden26@hotmail.com
0731-82 76 15

Linda Sánchez
Skolgatan 3
241 31 Eslöv
linda@graddhyllan.com
0708-67 89 99